

**До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.057
Львівського національного університету імені Івана Франка**

**ВІДГУК
ОПОНЕНТА**

доктора юридичних наук, професора Зварича Романа Васильовича

на дисертацію Лесик Оксани Володимирівни на тему:

**«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН
НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ**

У СКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ (1921–1939 РР.)»

на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

1. Актуальність обраної теми. Виконана на кафедрі історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка дисертація О. В. Лесик за обраною темою є, безумовно, актуальною, про що дисертантка переконливо доводить у вступній частині свого наукового дослідження. Авторка дисертації цілком справедливо акцентує увагу на тому, що у сучасних умовах здійснення державно-правових реформ, значне місце займає земельна реформа, яка передбачає якісні зміни земельних відносин через роздержавлення земель, створення сприятливих умов всебічного і рівноправного розвитку всіх форм власності та господарювання, економіки, раціонального використання й охорони земель.

На сьогоднішній день питання про подальші шляхи розвитку української держави, про майбутнє нашого суспільства та способи управління ним в нових умовах є надзвичайно актуальні. У сучасних умовах проблема реалізації земельної реформи в Україні чітко окреслює європейські вектори інтеграції сучасної української держави.

Реформування земельних правовідносин у сучасній Україні вимагає об'єктивного наукового вивчення та використання як міжнародного, так і національного правового досвіду. Це дасть змогу здійснити організаційно-правові та економічні заходи щодо реалізації різних форм господарювання на землі, спрямованих на найбільш ефективне використання, відтворення та захист категорії земель сільськогосподарського призначення та ін. Саме у цьому контексті є актуальним історико-правовий досвід правового регулювання земельних відносин на території західної України у складі республіки Польщі (1921–1939 рр).

Актуальність теми дисертації Лесик О. В. посилюється також тим, що у сучасній Україні важливо врахувати історичний національний правовий досвід і використати результати наукових досліджень для удосконалення чинного законодавства України. Обрана Лесик О. В. тема дисертаційного дослідження є актуальною, важливою і корисною для національної історико-правової науки, а тому заслуговує на схвалення і підтримку.

2. Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації забезпечена на високому науковому рівні. Особливим внеском дисертантки можна вважати детальний аналіз архівних справ, які є найбільшою цінністю в цьому історико-правовому дослідженні. Дисертанткою у науковий обіг введено значний масив невідомих архівних матеріалів, документів. Загалом дисертанткою ґрунтовно опрацьовано і використано 47 справ із 12-ти фондів Центрального державного історичного архіву у м. Львові, а саме: «Галицьке намісництво, м. Львів» (ф. 146; матеріали після 1914 року), «Вищий крайовий суд у м. Львові» (ф. 150), «Галицька крайова фінансова дирекція, м. Львів» (ф. 160), «Крайовий комітет, м. Львів» (ф. 165), «Крайова табуля, м. Львів» (ф. 166), «Округне земельне управління, м. Львів» (ф. 171), «Графи Лянскоронські» (ф. 181), «Крушельницький Антін (1878–1937), письменник, журналіст, літературний критик, редактор» (ф. 361), «Крайова аграрна комісія, м. Львів» (ф. 419), «Войнаровський Тит (1856–1938), митрат, адміністратор маєтків греко-католицької митрополії, церковний і громадський діяч, публіцист, голова крайового товариства «Сільський господар» у Львові» (ф. 682), «Колекція А. О. Петрушевича» (ф. 765), «Любомирські» (ф. 835). Більшість виявлених архівних документів складають окремі цивільні та кримінальні справи, обвинувальні акти і рішення, листування, звіти, обіжники, розпорядження та інші справи крайових судів (у першу чергу Крайового суду у Львові).

Достовірність положень дисертації, в яких конкретизовано наукову новизну, забезпечується також обґрунтованими посиланнями на наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених, а також сумлінним використанням широкої джерельної бази (261 найменування).

У дисертаційному дослідженні Лесик О.В. в цілому вдало сформульовано теоретичні положення, зокрема актуальність теми, мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження. Аналіз змісту дисертації Лесик О.В. свідчить про те, що сформульовані мета і завдання дослідження повною мірою досягнуті.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені:

– професійним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом аналітичних даних, зокрема неопублікованих архівних матеріалів, польського аграрного законодавства (список використаної літератури включає 261 одиницю);

За своїм змістом дисертація Лесик О. В. є історико-правовою працею, яка вписується у науково-дослідну тематику кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка у межах теми НДР: «Закономірності становлення та розвитку держави і права України та зарубіжних країн».

Як і належить ґрунтовній і кваліфікованій науковій роботі, дисертація Лесик О.В. починається з вступу, в якому обґрунтовано актуальність наукового дослідження, наголошено на зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами. Авторці, на наше переконання, вдалося чітко визначити мету, завдання, об'єкт, предмет дисертації. Ґрунтовно охарактеризовано методологічну основу дисертації та сформульовано наукову новизну, а також викладено основні положення, що виносяться на захист, вдало визначено наукове й практичне значення одержаних результатів, вказано на їхню апробацію та публікації.

У першому розділі «Історіографічні, джерелознавчі та методологічні аспекти дослідження» ґрунтовно проаналізовано стан наукового вивчення

проблеми в українській історико-правовій літературі, класифіковано джерельну базу дослідження, детально охарактеризовано методологію дисертації. Дисертантка вдало висвітлила історіографічні, джерелознавчі та методологічні аспекти проблеми. Здобувачка ретельно проаналізувала опубліковані першоджерела, що характеризують становлення та розвиток правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.), доповнила їх новими матеріалами, виявленими під час власних архівних пошуків (ввела до наукового обігу кілька десятків нових документів).

Переконаливою і багатою є джерельна база рецензованого дослідження. Її систематизовано та висвітлено у підрозділі 1.2, у якому дисертантка глибоко проаналізувала джерельну базу дослідження, зокрема щодо становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.).

Дисертація Лесик О.В. спирається на системну і довершену методологічну основу. Заслуговує на підтримку прагнення авторки дисертації використати для дослідження систему загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Система та особливості застосування наукових методів дослідження детально проаналізовано в окремому підрозділі дисертації 1.3, у якому ґрунтовно висвітлено формування авторської методологічної концепції рецензованої дисертаційної праці.

Цікавим і аргументованим є **другий розділ «Історико-правові аспекти регулювання земельних відносин на західноукраїнських землях напередодні їх інкорпорації до складу Республіки Польщі в другій половині ХІХ-першій чверті ХХ ст.»**, в якому у порівнянні з існуючою історико-правовою літературою всебічно і об'єктивно проаналізовано становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.).

Заслуговує уваги наукова позиція авторки про те, що правове регулювання земельних відносин на західноукраїнських землях напередодні інкорпорації до складу Республіки Польщі (1919–1921 рр.) безпосередньо залежало від правової традиції держав, у складі яких перебували українські землі. З часу інкорпорації Галичини до складу монархії Габсбургів, австрійський уряд поряд з політичним упорядкуванням справ реалізовував економічну політику, вигідну передусім для всієї держави, а не лише для певних суспільних верств. Це вплинуло на обмеження привілеїв шляхти та

перетворення селян на підданих держави. Поліпшення правового становища селян, зокрема охорона права селянського землекористування, розглядалося як важливий засіб зміцнення держави в економічному плані. Права селян опинилися під захистом держави. Позитивну роль у цьому відношенні відіграли 1) земельні реформи «освіченого абсолютизму» наприкінці XVIII ст. та 2) скасування у 1848 р. панщини. Зробивши, де-юре, галицького селянина власником землі, реформи розірвали зв'язок між ним і паном та спонукали до більшого зацікавлення політичним життям. Утім, багато з тих заходів були половинчастими і викликали у майбутньому різного роду конфлікти як на власне господарському, так і на соціальному та національному ґрунті. Зокрема, постійним джерелом загострення суперечностей між селянами і табулярними власниками були суперечки щодо володіння сервітутним правом, селянське мало- та безземелля, порушення прав селян.

У дисертації слушно зауважено про те, що великі сподівання галицькі та волинські селяни – в абсолютній більшості українці – покладали на Українську революцію, ключові постаті якої обіцяли «справедливо» вирішити земельне питання. Завдання, які постали перед УНР, в складі якої перебувала Волинь, і ЗУНР, яка концентрувалася навколо Східної Галичини, були подібними. Українські селяни Галичини і Волині вороже ставилися до польських великих землевласників, їх турбували проблеми мало- і безземелля, «черезсмужжя» і т. п. Відтак необхідність вирішення земельного питання започаткувала етап національного земельного законодавства, вкрай залежного від внутрі- і зовнішньополітичної кон'юнктури. Непослідовна політика Центральної Ради у земельному питанні негативно позначилася на довірі до цього представницького органу. Декларативне проголошення власності «трудового народу» на земельну ділянку розколело українське суспільство (позиції селян, хто володів землею і її не мав – різнилися). Затягування вирішення цієї проблеми викликало невдоволення селян, які прагнули якнайшвидших змін. Кардинальна зміна у ставленні до права власності на земельну ділянку в період Української Держави гетьмана П. Скоропадського і повернення до засад соціалізації землі в добу Директорії УНР лише загострили ситуацію і поширили невпевненість. Дещо інший підхід у земельному питанні, більш зважений і юридично витриманий, запропонував уряд ЗУНР. Дотримуючись багатолітніх традицій він не пішов на повну соціалізацію землі, зберігши приватну власність. Таким чином, склалася парадоксальна ситуація, коли після Акту злуки УНР і ЗУНР 1919 р. у формально єдиній державі існували два діаметрально

протилежні підходи до правового регулювання земельних відносин. Втім, унаслідок агресії з боку сусідніх держав детального правового регулювання земельних відносин в період Української революції 1917–1921 рр. так і не відбулося.

Важливим для рецензованої дисертації є розділ 3 **«Правові засади регулювання земельних відносин за цивільним законодавством Республіки Польщі»**, у якому на належному науковому і методологічному рівні охарактеризовано становлення та розвиток правового регулювання земельних відносин за цивільним законодавством Республіки Польщі.

У дисертації Лесик О.В. аргументовано доведено про те, що польське законодавство міжвоєнного періоду надало реконструкції сільськогосподарської системи країни характер еволюційної реформи. Правове регулювання земельних відносин на території Західної України відбувалося на основі ухвалених у 1920 і 1925 рр. Законів про виконання земельної реформи, розпоряджень та інструкцій профільного міністерства і місцевих органів влади. Основи державної політики у сфері земельних відносин визначали Конституції 1921 р. і 1935 р., згідно з якими приватна власність на земельну ділянку визначалася базовим принципом суспільного устрою. Унаслідок реформ 1920 і 1925 рр. земельний устрій у Республіці Польщі зазнав змін: земельне законодавство формували публічно правові норми, які регламентували право землеволодіння. Публічно правовий характер мали ті законодавчі й адміністративні акти, які визначали порядок вільного обігу, парцеляцію, комасацію тощо. Землеволодіння і землекористування підпадало під режим приватного права.

Дисертантка вдало обґрунтувала, що закони про виконання земельної реформи 1920 і 1925 рр. у Республіці Польщі були прийняті в складних політичних та економічних реаліях, що зрештою відбилося на його змісті. Як наслідок, польський уряд почав здійснювати достатньо популістські аграрні перетворення через добровільну парцеляцією земель великих землевласників і створення господарств польських осадників на східних та південно-східних територіях держави (територія Західної України). Складовою частиною реформи земельних відносин було створення фермерських господарств, які тісно перепліталися з польською осадницькою колонізацією, що вийшла далеко за межі тільки господарської кампанії, загостривши міжнаціональні відносини на землях компактного проживання українців (Галичина і Волинь).

Окремого комплексного нормативно-правового акту – земельного кодексу у сучасному розумінні того терміну, який би регулював земельні відносини у досліджуваній час в Республіці Польщі не існувало, хоч його проект і був підготовлений. Більше того, у Західній Україні впродовж 1919–1939 рр. з невеликими змінами використовувалося земельне право держав, у складі яких перебували українські землі наприкінці XVIII – початку XX ст. – Австро-Угорщині (у Галичині) і меншою мірою Росії (Волинь). Так, австрійський Цивільний кодекс 1811 р., чинний у Республіці Польщі упродовж міжвоєнного періоду, виконував роль регулятора правовідносин у земельній сфері. Здебільшого його положення регулювали лише те, що впливало з майнових прав на земельну ділянку першу чергу землевласників.

Здобувачка аргументовано розкрили, що під впливом австрійського права польське цивільне законодавство визнавало землю необмеженою власністю з правом «уживання» і «надуживання», але передбачало різне тлумачення правового статусу окремих земель. Право власності на земельну ділянку містило три правомочності: володіння, користування та розпорядження земельним наділом. Власник мав право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм земельним майном на власний розсуд (наприклад, здавати в оренду, продавати), але дотримуючись закону і моральних засад тогочасного суспільства. Безумовним позитивом стала ліквідація земельних сервітутів, що позитивно вплинуло на розвиток сільського господарства.

Значним науковим результатом дослідження Лесик О.В. є розділ 4 **«Правові основи діяльності польських органів державної влади на території Західної України у сфері земельних відносин»**, у якому розкрито особливості становлення правових основ діяльності польських органів державної влади на території Західної України у сфері земельних відносин у досліджуваній період. Здобувачка справедливо зазначила про те, що реформування сільськогосподарського устрою міжвоєнної Польщі супроводжувалося створенням відповідної законодавчої бази та відповідальних органів державного управління у сфері земельних відносин. Ухвалені впродовж 1920-х років земельні закони передбачали непорушність принципу приватної власності та проведення парцеляції. Польський законодавець унормував таку важливу складову земельної системи, як межі земельних громад, комасація земель, суть якої полягала у ліквідації межисмужжя («черезсмужжя»), сприявши об'єднанню земельних ділянок одного власника, розташованих у різних місцях. Але порівняно з парцеляцією, комасація і ліквідація сервітутів не

справили визначального впливу на економіку держави, хоч і мали позитивні наслідки.

Авторка дисертації вдало обґрунтувала, що в основу земельної реформи була покладена парцеляція. І хоч внаслідок проведення парцеляції кількість селянських господарств зросла, аграрна структура країни залишалася попередньою. Реформа однак загальмувала подальше дроблення селянських господарств, з яким галицькі селяни стикалися ще з австрійських часів. Земельне законодавство Республіки Польщі було спрямоване на збереження в Галичині і на Волині прав на земельні наділи польських поміщиків, котрі розглядалися опорою польської влади в регіонах з переважаючим українським населенням. Їхні земельні володіння однак підлягали раціональному обмеженню до норм, встановлених на законодавчому рівні, щоправда у східних воєводствах вони мали інші розміри, ніж в інших частинах Республіки Польщі. Парцеляції підлягали землі, що залишилися без господарів (на Волині – це, наприклад, землі колишніх російських дворян) та понаднормові угіддя (понад 400 га). Розпарцельовані землі переходили в руки польських колоністів-осадників – колишніх військових, ветеранів Першої світової та українсько-польських воен. Усі вони розглядалися «надійним політичним елементом», але водночас були не дуже вправними господарями. Це засвідчує не стільки економічну, скільки політичну причину колонізації/осадництва. Польські осадники на території Західної України могли розраховувати на фінансову допомогу, кредити на пільгових умовах. Така ситуація часто призводила до спекуляцій і перепродування отриманих земельних ділянок.

3. Достовірність і наукова новизна положень, висновків та рекомендацій. Визначена в дисертації наукова новизна характеризується високим рівнем достовірності, яка сформована дисертанткою ґрунтовно, самостійно і вперше викладена на дисертаційному рівні. Дисертація Лесик О.В. є одним із перших в Україні історико-правових досліджень становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.).

Автором кваліфіковано вирішено важливу наукову проблему – розроблено і обґрунтовано концепцію становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.) та відповідно до цієї концепції визначено наукове і практичне значення даної дисертації.

У рецензованій дисертації розроблено новий концептуальний підхід до аналізу становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.). В основу цього підходу на підставі маловідомих архівних джерел, спираючись на останні розробки істориків права концептуально та системно відтворено процеси становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.), а також узагальнено актуальний для сучасної нормотворчої і правозастосовної практики історичний національний досвід його функціонування.

У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку положень та висновків, запропонованих особисто дисертанткою, до найбільш значущих із яких належать:

1. Дисертанткою ґрунтовно розкрито зміст державної політики Другої Речі Посполитої у сфері правового регулювання земельних відносин на території Західної України (1921–1939 рр.), показано її розвиток в умовах відродження польської державності, визначено місце і роль тогочасної державної політики у становленні правового регулювання земельних відносин досліджуваного періоду, а також наголошено, що політика міжвоєнної Польщі переслідувала важливі соціальні й політичні цілі, зокрема полягала асиміляції українського населення та прагненні польського уряду вирішити проблему земельного перенаселення на польській етнічній території та посилити економічний й політичний вплив держави на західноукраїнські землі.

2. Авторкою кваліфіковано обґрунтовано, що основними соціально-економічними, політичними та юридичними чинниками, які зумовили становлення і розвиток правового регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.) були: високий ступінь концентрації вільних земель після приєднання території Західної України; недосконалість та суперечливість різних джерел права у Галичині та на Волині, які не здатні були в повному обсязі однаково регулювати земельні відносини, зокрема щодо права володіння, користування та розпорядження землею.

3. Варто відзначити, що здобувачкою уперше вдало обґрунтовано, що найвищого свого розвитку українське суспільство досягло в другій половині XVII – першій половині XVIII ст., коли в основу системи регулювання земельних відносин покладалася пріоритет приватної власності на земельну ділянку, а також показано, що будь-яке відхилення від цього і надання у

законодавчому порядку переваг суб'єктам права інших форм власності призводило до зниження темпів економічного розвитку, посилення соціального напруження і протистояння у суспільстві, а також визначено основні тенденції розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.), зокрема доведено, що загальний вектор цієї еволюції був спрямований на формування інституту приватної власності на земельну ділянку.

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни дійсно має фундаментальне теоретичне та практичне значення, як для науки історії держави і права, так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів юридичної науки.

4. Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів дослідження в опублікованих працях. Ознайомлення із змістом дисертації дає підстави стверджувати, що сформульовані здобувачкою положення, висновки, узагальнення є такими, що характеризуються науковою новизною і у сукупності забезпечують успішне розв'язання конкретної наукової проблеми, яка має істотне значення для української науки держави і права. Наукове значення результатів дослідження полягає в тому, що положення і висновки сформульовані у дисертаційному дослідженні збагачують українську історико-правову науку положеннями щодо становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.), теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації дисертаційного дослідження можуть використовуватися у науково-дослідній роботі, у навчальному процесі та правотворчій роботі.

Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані та обґрунтовані в дисертаційному дослідженні Лесик О.В. на тему «Правове регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.)» можуть бути використані у науковій сфері для історико-правових досліджень генези та еволюції земельного законодавства на західноукраїнських землях в різні історичні періоди; навчальному процесі, методичній і організаційній роботі під час викладання навчальних курсів «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», а також історико-правових аспектів деяких курсів інших юридичних дисциплін (конституційне право, земельне право, цивільне право, цивільне процесуальне право та ін.); у правотворчості в процесі реформування чинного законодавства

України у сфері удосконалення земельного законодавства з урахуванням національного та європейського історико-правового досвіду.

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та впливають з її основних положень. Дисертантка стисло формулює основні результати дослідження.

Підсумовуючи сказане, необхідно відзначити, що дисертація на здобуття ступеня доктора філософії Лесик О.В. є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має визначену саме автором науково-теоретичну та практичну цінність.

Основні наукові положення і висновки дисертації повно висвітлено десяти наукових публікаціях, зокрема, п'яти наукових статтях, надрукованих у фахових виданнях з юридичних наук (одна з них у іноземному періодичному науковому виданні), а також у п'яти матеріалах науково-практичних конференцій.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачкою роботу.

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю.

Порушення академічної доброчесності не виявлено.

5. Зауваження до змісту дисертації. У цілому, викладене свідчить про такі позитивні риси дисертації Лесик О.В. як актуальність, наукова новизна, практична значущість, методологічна обґрунтованість та доступність для сприйняття. Водночас дисертація, як і кожна дійсно вагома творча праця, викликає низку роздумів, відкриває широкий простір для наукової дискусії. В рамках цього відгуку варто зупинитися на деяких конкретних дискусійних положеннях, твердженнях, що потребують додаткової аргументації, зауваженнях і побажаннях до її автора, а саме:

1. Ключовим проблемним моментом дисертаційного дослідження є невідповідність кількості завдань, які поставила дисертантка та кількості сформульованих висновків. Так, завдань є 8, а висновків сформульовано - 12. Окрім того, завдання, яке звучить: «виявити аналогії й відмінності між розвитком правового регулювання земельних відносин у досліджуваній період та аналогічними сучасними процесами» реалізовується у роботі тільки окремим висновком, стосовно урахування історичного досвіду в сучасних реаліях законотворення і реформування земельних відносин.

2. По змісту роботи важко прослідкувати вирішення завдання, яке дисертантка сформулювала, як «дати порівняльну характеристику законодавчим моделям земельної реформи і розвитку земельних відносин, які існували у Галичині і на Волині в складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.)». Власне порівняння відбувається тільки у Розділі 2 **«Історико-правові аспекти регулювання земельних відносин на західноукраїнських землях напередодні їх інкорпорації до складу Республіки Польщі в другій половині ХІХ-першій чверті ХХ ст.»**, натомість у 3 та 4 розділах, де О. В. Лесик аналізує характер і зміст польського законодавства міжвоєнних десятиліть, жодної специфіки законодавчих норм окремо для Галичини та Волині не виокремлено. У кожному разі, при аналізі норм земельного права, автор вживає фразу «Галичини та Волині», чим вказує на відсутність окремих законодавчих моделей. Відповідно потрібно або більш детально конкретизувати завдання, або вказати на наявні відмінності у регулюванні земельних відносин у Галичині та Волині.

3. У роботі використовується значний масив фахової термінології, відповідно, вважаємо, що доцільно було винести вжиті у роботі поняття і терміни, такі, як «кадастр», «парцеляція», «комасація», «осадництво» та ін. у перелік понять і термінів і подати його після змісту, оскільки у роботі зустрічаються випадки, коли дослідниця коментує поняття через підсторінкову виноску, або в самому тексті.

4. Виходячи з назв та змісту підрозділів Розділу 3 **«Правові засади регулювання земельних відносин за цивільним законодавством Республіки Польщі»**, вважаємо, що його краще було назвати **«Правові засади регулювання земельних відносин за цивільним правом Республіки Польщі»**. Власне поняття «право» у цьому випадку більш логічно поєднувало аналіз дисертанткою норм земельного і цивільного законодавства.

5. Також у роботі є багато згадок про нормативні акти досліджуваного періоду, назви яких дисертантка подає мовою оригіналу, тобто польською. В цьому випадку потрібно давати назву документу українською, а оригінальну назву польською мовою вживати в дужках. Це б значно спростило розуміння згаданих нормативних актів, адже спершу вживається назва польською в оригіналі, а далі, через кілька сторінок вживається назва закону українською. Прикладом може слугувати *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* (с. 123), *Ustawa o wykonaniu reform rolnej* (с. 124) та ін.

6. Хоч робота написана легкою мовою, у ній багато зворотів не наукового характеру, як наприклад на с. 199: «Тож, очевидно, родині йшлося про те, щоб зберегти володіння в цьому регіоні». Власне зворот «родині йшлося про те» властивий для польської мови, тому може закрастися думка, що це перекладний текст без посилання. Так само літературним є зворот «для втамування земельного голоду», що використовується у висновках на с. 241. Якщо їх і використовувати у дисертаційному дослідженні то варто брати в лапки.

7. У роботі є додаткові матеріали у вигляді таблиць з наведеними статистичними відомостями. Це одна із переваг цього дисертаційного дослідження, але в одному місці, на с. 142 таблиця пронумерована, а на с. 201-202 не пронумерована і в цьому випадку її важко прив'язати до тексту. Як наслідок вважаємо, що було б логічно більш чітко попрацювати над систематизацією наведеного статистичного матеріалу.

8. На с. 34 допущено помилку в прізвищі Івана Монолатія (написано Монлатія)

Однак вказані зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи або є дискусійними та такими, що не знижують достатньо високого рівня і позитивної характеристики дисертаційного дослідження Лесик О.В.

Загальний висновок.

1. Дисертація Лесик О.В. на тему: «Правове регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.)» виконане на високому науковому і методологічному рівні, є завершеною науковою роботою, виконаною особисто дисертанткою у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора в юридичну науку.

2. За своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів дисертація Лесик О.В. на тему: «Правове регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.)» повністю відповідає вимогам пунктів 5-8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її авторка – Лесик О.В. – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОПОНЕНТ –

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри права

Закладу Вищої Освіти

«Університет Короля Данила»

Зварич Роман Васильович